

УДК 338.43:631.15:631.6.02

КИЄВСЬКА В.С., аспірантка

Науковий керівник – **ПОТАПОВА Н.А.**, канд. екон. наук

Вінницький національний аграрний університет

vika.purlo@gmail.com

СУТНІСТЬ І КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано трактування поняття «економічна безпека» багатьма ученими; запропоновано власне визначення поняття «економічна безпека аграрних підприємств»; досліджено складові економічної безпеки аграрних підприємств та подано їх характеристику, а також запропоновано комплексну модель забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств.

Сільське господарство України належить до пріоритетної галузі виробництва і важливої складової національного комплексу, тому його підйоми або спади в розвитку прямо впливають на всі галузі економіки. В умовах формування ринкової економіки постсоціалістичних країн надто важливе значення має забезпечення економічної безпеки підприємств АПК в кожному регіоні країни.

Ключові слова: аграрне підприємство, АПК, економічна безпека, складові, сільське господарство, газель, інвестиційна привабливість, ризик.

Постановка проблеми. Аграрний сектор в силу своєї специфіки не може в умовах ринку на рівних брати участь у міжгалузевій конкуренції. В силу своєї відносно низької дохідності, залежності від природних факторів, яскраво вираженого сезонного, циклічного характеру відтворення сільське господарство є галуззю більш відсталою у технологічному плані в порівнянні з промисловістю і дає меншу віддачу на вкладений капітал. Тому питання забезпечення економічної безпеки аграрної галузі для України важливі і актуальні. Економічна безпека – один з найбільш пріоритетних функціональних напрямів безпеки. Глобалізація, інформатизація і загострення конкурентної боротьби актуалізують проблему забезпечення економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності і категорій економічної безпеки сільськогосподарських підприємств завжди були актуальними для вчених. Так, дослідження змісту поняття економічної безпеки та механізму її забезпечення, класифікації економічних загроз та їх особливостей в ринкових умовах, висвітлені у працях вітчизняних вчених: О.І. Барановського, А.Л. Безпалька, А.С. Власкова, О.С. Власюка, В.Ф. Гапоненко, Л.А. Горошкова, К.В. Коваленко, Н.А. Кулагина, Н.А. Петрина та ін. Однак, на сьогодні існує багато питань, які не охоплені науковими дослідженнями й практично не висвітлені у фахових публікаціях. Нині існують розбіжності в тлумаченні сутності поняття «економічна безпека аграрних підприємств» та визначення її категорій.

Мета і завдання дослідження – теоретичне обґрунтування сутності і категорій економічної безпеки аграрних підприємств та розробка комплексної моделі забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств

Матеріал і методика досліджень. У процесі дослідження питання сутності і категорій економічної безпеки аграрних підприємств використовувалися наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених в галузях агропромислового комплексу в умовах аграрних реформ, законодавчі та нормативні акти України з проблем забезпечення економічної безпеки.

Використано такі методи дослідження: історичний (для визначення і аналізу еволюції теоретичних поглядів на сутність поняття економічної безпеки); абстрактно-логічний (для вивчення нових наукових публікацій і тих досягнень, які вже були одержані на практиці господарювання); метод експертних оцінок (для проведення досліджень щодо проблем економічної безпеки в аграрних господарствах за допомогою анкетування); графічний метод (для побудови рисунків, діаграм).

Результати досліджень та їх обговорення. Спершу варто дослідити сутність економічної безпеки підприємства. Саме поняття "безпека" у найбільш широкому значенні характеризує конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого об'єкта (суб'єкта) від негативних впливів та його спроможність протистояти змінам умов функціонування [4, с. 12].

У науковій літературі з питань економічної безпеки подано велику кількість напрямів економічної безпеки аграрних підприємств. В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько та А.С. Власков виділяють два

основних підходи до визначення економічної безпеки. Перший підхід базується на використанні поняття загрози. Другий підхід, запобігаючи використанню поняття загрози у визначенні безпеки, базується на економічних поняттях досягнення мети функціонування підприємства [2, с. 8].

На нашу думку, економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це такий стан його правових, економічних та виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що виражає здатність підприємства до стабільного функціонування.

Економічна безпека аграрної галузі як системи економічних інтересів, стверджує Кулагіна Н.О., полягає в пошуку механізмів компромісу між забезпеченням національних інтересів країни, продовольчою безпекою та ризиками, в результаті яких забезпечується стійке функціонування АПК. Водночас економічну безпеку аграрного сектору економіки слід розглядати як функціональну систему, яка відображає процеси відносин інтересів учасників залежно від загроз, діяльність яких має різну спрямованість і може призвести до недотримання порогових значень критеріїв продовольчої безпеки [5, с. 15].

Економічна безпека аграрних підприємств має складну структуру. З погляду функціонально-структурного аспекту, О.С. Власюк пропонує розглядати економічну безпеку як сукупність взаємопов'язаних систем безпеки, які відображають функціонування окремих "блоків" або сфер економічної системи держави [1, с. 22].

Вважаємо за доцільне виділити такі функціональні складові економічної безпеки аграрної галузі: фінансова, інвестиційно-інноваційна, маркетингова, зовнішньоекономічна, соціальна, політико-правова, виробничо-технологічна, екологічна, інтелектуально-кадрова (табл. 1) [4, с. 20].

Таблиця 1 – Характеристика складових економічної безпеки аграрних підприємств

Функціональні складові економічної безпеки аграрних підприємств	
Найменування складової	Характеристика складових
Фінансова	Система фінансового захисту інтересів галузі та зниження рівня загроз суб'єктам господарювання із забезпеченням їм фінансової стійкості і платоспроможності
Інвестиційно-інноваційна	Оптимальне співвідношення рівня національних та іноземних інвестицій, забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції за рахунок впровадження інновацій.
Маркетингова	Не допускає загроз від зовнішнього і внутрішнього середовища аграрним підприємствам
Зовнішньоекономічна	Забезпечує мінімізацію збитків аграрних підприємств від дії зовнішньоекономічних чинників і створення сприятливих умов розвитку агроформувань за допомогою їх участі в світовому розподілі праці.
Соціальна	Соціальний розвиток аграрних підприємств для задоволення соціальних потреб працівників галузі
Політико-правова	Правове забезпечення діяльності підприємств АПК, дотримання норм чинного законодавства
Екологічна	Комплекс заходів, спрямованих на недопущення екологічного дисбалансу за виробництва сільськогосподарської продукції відповідної якості.
Інтелектуально-кадрова	Забезпечення галузі необхідною кількістю висококваліфікованих працівників і досягнення високого рівня продуктивності праці.

Зростаюча ризикованість підприємств галузі і необхідність формування системи фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств зумовлена негативною динамікою розвитку процесів економічного простору, зокрема, розладом системи державних фінансів та фінансів господарських суб'єктів, втратою рівня їх кредитоспроможності, а також загостренням платіжної кризи, кризою банківської системи та фондового ринку.

Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств характеризується: довгим періодом технологічного циклу виробництва та високою собівартістю вирощеної продукції; низьким рівнем енергоозброєності та низькою конкурентоспроможністю; високим рівнем залежності від погодних та кліматичних особливостей регіону і стійким фінансовим станом та низькою платоспроможністю.

Серед інновацій в аграрній сфері особливої уваги заслуговують біологічні, біодинамічні, органічні системи землеробства, ґрунтозберігаючі технології, а також інші системи низьковитратного сталого сільськогосподарського виробництва.

Розвиток і впровадження екологічно орієнтованих систем сільського господарства, виробництво екологічно чистих продуктів харчування є одним з найбільш перспективних напрямів розвитку аграрного сектору економіки України і забезпечення економічної і продовольчої безпеки країни. Державною цільовою програмою розвитку українського села на

період до 2015 року заплановано довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10 % [6, с. 218].

Однак, діяльність аграрних підприємств потребує не лише забезпечення їх ефективного функціонування, але й розробки такої системи управління, за якої би забезпечувалось ефективне використання трудового потенціалу територій, зокрема, сільських. Отже, для забезпечення економічної безпеки аграрної галузі обов'язково потрібно розглядати і враховувати такі її аспекти, як соціальна та інтелектуально-кадрова безпека підприємств аграрної галузі.

Досягнення кадрової безпеки на аграрному підприємстві можливе у випадку наявності на підприємстві необхідної кількості кваліфікованих працівників, ефективної організації їх роботи та достатнього рівня продуктивності праці. Вищого рівня кадрової безпеки вдається досягти в тих випадках, коли на підприємстві існує взаємозамінність працівників на усіх чи більшості ділянках роботи. Інтелектуальна складова вказує на те, що кадри підприємств галузі повинні мати високий рівень володіння сучасними знаннями, постійно підвищувати рівень професійних знань, навичок, умінь, проявляти ініціативу та здібності.

Оскільки економічна безпека і розвиток галузі суттєво залежать від зовнішнього середовища, а саме від тенденцій розвитку світового господарства, політичної та економічної ситуації в світі, тому виникає потреба у виділенні та дослідженні зовнішньоекономічної компоненти.

Забезпечення економічної безпеки на підприємствах агропромислового комплексу потребує її належної організації, яка має поєднувати одночасне або послідовне виконання таких заходів: формування достатньої кількості ресурсів, необхідних підприємству для здійснення його діяльності; планування та прогнозування економічної безпеки за її функціональними складовими; стратегічне планування господарської діяльності підприємства; формування механізмів управління господарською діяльністю підприємства; аналіз економічних процесів і явищ щодо господарської діяльності підприємства; ведення обліку ресурсів і витрат; оцінка рівня економічної безпеки.

У механізмах формування економічної безпеки підприємств АПК важливо дати оцінку можливих загроз. Серед загроз економічній безпеці підприємства можуть бути (рис. 1):

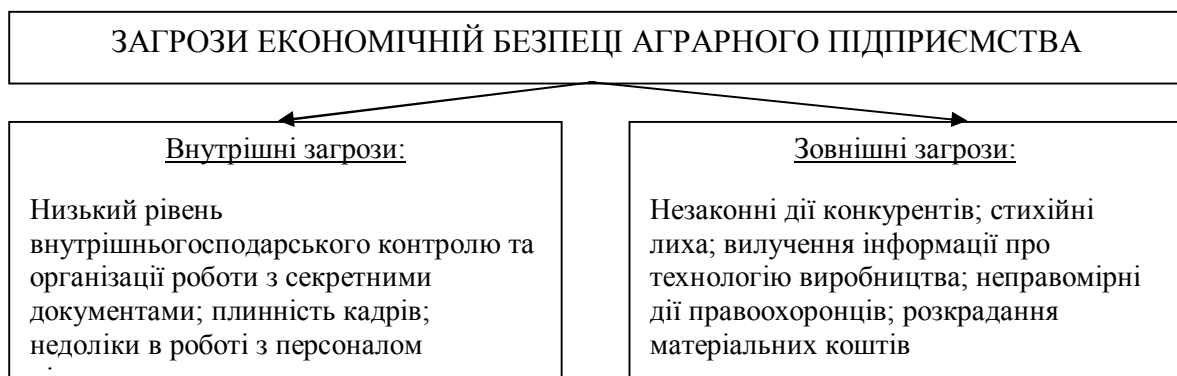

Рисунок 1 – Загрози економічній безпеці аграрного підприємства [3, с. 120].

Нині рівень економічної безпеки аграрного підприємництва у більшості регіонів України низький. Про це свідчать незадовільні показники фінансового стану й ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, використання ними ресурсного забезпечення; негативні тенденції щодо кількості діючих, новостворюваних підприємств та обсягів їх господарської діяльності; низький рівень конкурентоспроможності.

Вважаємо, що необхідно продовжувати реформування аграрного сектору відповідно до умов формування розвиненого ринкового середовища, інституційних змін в економіці України, радикальних перетворень у відносинах власності. Пропонуємо комплексну модель забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств (рис. 2).

Забезпечення стабільного економічного розвитку аграрної сфери регіону вимагає визначення довгострокових цілей, пріоритетів розвитку, передбачення шляхів активного інтегрування у загальнодержавні суспільно-економічні процеси. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що стратегія мусить бути спрямована на забезпечення стратегічної стійкості структур всіх рівнів господарювання, їхньої економічної безпеки. Саме

втілення стратегічного управління на підприємствах розглядається нами як один із важливих напрямків забезпечення економічної безпеки.

Рисунок 2. Комплексна модель забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств

Висновки. Отже, під економічною безпекою підприємства варто розуміти властивість підприємства, яка характеризується його здатністю функціонувати для досягнення своїх цілей за певних зовнішніх умов та їх змін у певних межах. На підставі дослідження ми дійшли висновку про незадовільний рівень економічної безпеки аграрних підприємств, яка піддається впливу багатьох різноманітних чинників. Одні з них виникають в середовищі самого підприємства і цілком залежать від його діяльності, натомість інші є результатом зовнішнього середовища і вплив підприємства на них є дуже обмеженим. В умовах кризи зростає несприятливий вплив зовнішніх чинників на фінансове середовище суб'єктів господарювання, що вимагає від підприємств широкої активізації внутрішніх сил для уникнення їх згубного впливу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку/ О.С.Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48с.
2. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В.Ф Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков. – М.: Ось-89, 2007. – 208 с.
3. Горошкова Л.А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету. Економічний вісник Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. – 2012. – Вип. 19. – С. 113-129.
4. Коваленко К. В. Забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств в умовах регіонального господарювання : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Коваленко Катерина Володимирівна. – Луганськ, 2009. – 223 с.
5. Кулагина Н.А. Теория и методология экономической безопасности агропромышленного комплекса : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность)"/ Н.А. Кулагина – Москва, 2012. – 45 с.
6. Петрина О.Б. Теоретичні аспекти поняття "фінансова безпека підприємства" та його складових елементів / О.Б. Петрина // Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького, 2010. – Т. 12, № 3 (45), ч. 5. – С. 214-223.

REFERENCES

1. Vlasjuk O.S. Teoria I praktuka ekonomichnijj bezpeku v sustemi nayku pro ekonomiku / O. S. Vlasjuk ; Nac. In-t probl. Mignar. Bezpeku I oboronu Ukrai'nu. – K., 2008. –48c.
2. Gapanenko V. F. Ekonomicheskaa bezopasnost' predpriatij. Podxodu I pruncipu / V. F. Gapanenko, A. L. Bezpal'ko, A. S. Vlaskov. – M. : Izd-vo "Os'-89", 2007. – 208 c.
3. Goroshova L. A. Anoliz determinant ekonomichnoji bezpeku galuzej nacional'hogo gospodarstva / L. A. Goroshova // Ekonomichnij visnuk Perejaslav-Xmel'nuckogo dergavnogo pedagogichnogo universutetu im. G. Ckvorodu. - 2012. – Vup. 19. – С. 113-129.
4. Kovalenko K. V. Zabezpechennja ekonomichnoji bezpeku agramuh pidprujemstv v umovah regional'hogo gospodarstva : duc. ... kand.ekon.nauk: 08.00.04 / Kovalenko Kateruna Volodumirivna. – Lugansk, 2009. – 223 c.
5. Kulagina N. A. Teorija I metodologija ekonomicheskaj bezopasnosti agropromishlennogo kompleksa : avtoref. dus. na soiskanie uchenoj stepeni dokt. ekonom. nauk : spec. 08.00.05 "Ekonomika I upravlenie narodnum hozjajstvom (ekonomicheskajq bezopasnost')"/ N. A. Kulagina – Moskva, 2012. – 45 c.
6. Petruna O.B. Teoretuchni aspektu ponjattja "finansova bezpeka pidprujemstva" ta jego skladovuh / O. B. Petruna // Naukovij visnuk LHUVMBT im. Gluckogo, 2010. – Т. 12, № 3 (45), ч. 5. – С. 214-223.

Сущность и категории экономической безопасности аграрных предприятий

В.С. Киевская

В статье проанализированы трактовки понятия «экономическая безопасность» многими учеными; предложено собственное определение понятия «экономическая безопасность аграрных предприятий»; исследованы составляющие экономической безопасности аграрных предприятий и представлена их характеристика, а также предложена комплексная модель обеспечения экономической безопасности аграрных предприятий.

Сельское хозяйство Украины относится к приоритетной области производства и важной составляющей национального комплекса, поэтому его подъемы или спады в развитии прямо влияют на все отрасли экономики. В условиях формирования рыночной экономики постсоциалистических стран важное значение имеет обеспечение экономической безопасности предприятий АПК в каждом регионе страны.

Ключевые слова: аграрное предприятие, АПК, экономическая безопасность, составляющие, сельское хозяйство, инвестиционная привлекательность, риск.

Надійшла 27.10.2014 р.